

Ojämställdhetens maktordning

Gertrud Åström, utredare

Detta kapitel belyser arbetet med jämställdhet i samhället och inom idrotten ur ett historiskt och kritiskt perspektiv. Syftet med idrott är inte primärt att skapa ett jämställt samhälle, men när idrotten väljer att fungera jämställt bidrar detta till att främja ett demokratiskt och rättvist samhälle.

Att i september 2017 börja skriva en text om hur arbetet för jämställdhet bedrivs i samhället och idrotten visade sig ett par månader senare innebära något annat. #metoo¹ exploderade rakt in i alla samhällssektorer och erbjöd konkreta exempel på hur ett system av under- och överordning skapas, upprätthålls, uttrycks och sublimeras. Vi fick empiri på hur olika övergrepp och det yttersta maktmedlet våld används av män för att dominera kvinnor och upprätthålla en patriarkal

¹ Metoo, SvenskspråkigaWikipedia

maktordning. Men vi fick också ett exempel på hur en kollektiv rörelse som utmanar samhällets mest djupgående maktrelation skapas när enskilda berättelser samlas till en kvinnors gemensamma erfarenhet.

Under några veckor avtäcktes på område efter område övergrepp som flickor och kvinnor utsätts för och förväntats tåla om. Antalet upprop i yrken och organisationer ökade i en strid ström. Först ut var skådespelerskorna med #tystnadtagning. Det gav förstås stort genomslag, då media hakade på det stjärnspäckade uppropet. Sedan spred det sig till dansen och sången och vidare till restaurangbranschen, teknikföretagen, medierna, Svenska Akademien, byggbranschen, psykologer, lärare, försvaret, läkare, jurister, #utanskyddsnät (flickor och kvinnor som lever i drogmisbruk, kriminalitet, prostitution), politiken, räddningstjänsten, Svenska kyrkan, fackföreningsrörelsen, vårddyrken, PR-branschen, socialarbetare, florister, fotografer, kvinnliga rockare, skogs- och lantbruk, offentlig förvaltning, universitet, grundskola och gymnasium, med mera. Och till idrotten.²

#timeout

Under senare år har ett antal uppmärksammade fall av sexuella övergrepp visat att idrotten inte är en fredad zon för kränkningar. Inom idrotten blev ridsportens upprop #visparkarbakut ett av de mer diskuterade bidragen.³ Ridsporten är en av de stora och kvinnodominerade sporterna, med cirka 90 procent aktiva flickor och kvinnor. Syftet med uppropet, vilket samlade närmare 2 000 kvinnor, var att belysa systematiskt utnyttjande av flickor i beroendeställning inom ridsporten. Följande två exempel (i nerkortad version) kommer från #visparkarbakut och är arketyfiska till sitt innehåll:

”Jag var 13 år. Älskade hästar och levde för min dröm, att någon gång kunna äga min egen tävlingshäst och kunna rida de stora tävlingarna. Mina föräldrar hade inte råd att ens betala för en foderhäst, jag fixade en själv och jobbade av stallhyran. På vår klubb fanns en man i 30–35-årsåldern. En helg skulle vi rida finalen i division 1-hoppning. Jag var den enda junioren i laget och hela laget skulle åka dagen innan. Mina föräldrar kunde inte åka med så jag fick åka själv med honom och laget

² <https://www.travronden.se/nyheter/sport/starten-av-metoo-och-alla-upprop-115256>

³ *Dagens Nyheter*, 29 november 2017

dit. På kvällen när vi kommit fram var det gemensam middag. Det dracks alkohol ... han blev onykter och senare på kvällen gick han efter mig när jag hade fodrat hästarna på uppställningen. På vägen därifrån tryckte han upp mig mot en container och tafsade och kysste mig överallt. Först blev jag bara som förstenad och sedan försökte jag komma loss och började skrika. Han satte handen över min mun och tog stryppgrepp. Sa att han skulle se till att jag både blev av med hästen och aldrig skulle komma till en tävling igen om jag inte ställde upp. Sedan tvingade han mig att runka av honom. Jag sov ingenting på hela natten ... han var nog med att det här skulle bli 'vår hemlighet' och att han annars skulle se till att jag miste både häst och stallplats.”

”Jag började på en ridskola när jag var 10 år, alla hade väl hört talas om ridskolechefens son, den snygge och framgångsrike ryttaren. När jag är 13 år blir jag skötare på hans häst ... han var 24 år då ... Han fick mig att göra saker som man inte ens vill minnas. Alltid med den flirtiga blicken men också fullt medveten om att jag skulle göra vad som helst för honom, för att få fortsätta sköta min älskade häst. Jag ställde upp på allt, alkohol, fester, tidiga morgnar, tvätta hans kläder, sova över i stallen, rida ut sena kvällar, allt mot sex såklart. Jag vet att jag inte var den enda. Han var ju i en maktposition som ridlärare, alla ville väl ha en bra häst vid nästa ridlektion.”

Representanter för uppropet uttryckte att de lyfte på stenen och blev chockade av det de såg. Det var värre än de trott, trots att det funnits en medvetenhet om att många aktiva är unga flickor i beroendeställning till äldre män. Inom Ridsportförbundet menar generalsekreteraren Annika Tjernström att det är bra att berättelserna kommit fram och att de läggs till grund för nya rutiner inom förbundet.⁴

Det principiellt och teoretiskt viktigaste i #visparkarbakut är insikten om att flickorna inte berättar om vad de utsätts för. Varför gör de inte det? Det svar flickorna själva ger är att de skäms och vet att de inte skulle få fortsätta rida om de berättade. Och att vara med hästarna betyder så mycket för dem, att det riskerar de inte.

⁴ Ridsport, 4 februari 2018.

Denna mekanism att tala är helt uppenbart inte begränsad till ridsporten. Den finns inom hela idrotten och samhället och är genomgående i alla metoo-upprop. Att tala kan av den enskilde uppfattas som en rationell tystnad, en slags skademinimering. Att tala innebär bara att det blir värre. Till erfarenheten av att ha blivit illa behandlad läggs då att också offentligt få skämmas över sin utsatthet och veta, att ytterst kan en älskad idrott, fritidssysselsättning eller till och med försörjning stå på spel. Tigandet är ett funktionellt svar på disciplinerande makthandlingar inom ramen för ett rådande system där något finns att få och något finns att förlora.

Det speciella med #metoo är att upproppen inte härrör från privatlivet eller en allmän miljö, utan yrkesrelaterade relationer i arbets- och organisationslivet. För den som är inriktad på att förstå villkor för förändring är frågan om inte detta faktiskt är ett uttryck för att den rådande ordningen utmanats inifrån med stöd av formella regler som antagits i arbetsliv och organisationer. Att kvinnor och män agerar på en gemensam arena med principiellt samma premisser får konsekvenser. #metoo kan ses som en logisk följd av formella förändringar som skapats genom arbetet för ett demokratiskt och jämställt samhälle.

Jämställdhetsarbetet – då och nu

Syftet med kapitlet är att ge en bakgrund till arbetet för jämställdhet inom idrotten. Inledningsvis görs en översikt av hur arbetet för jämställdhet bedrivits i samhället och hur detta förhållit sig till och påverkat maktordningen mellan kvinnor och män.

Därefter följer en teoretisk redogörelse för begrepp inom fältet som *jämställdhet*, *jämlikhet*, *patriarkat*, *genussystem* och *könsmaktsordning*. Svensk jämställdhetspolitik har sedan 1994 just *genussystemet* som teoretisk utgångspunkt, varför dess bakgrund och koppling till jämställdhetspolitiken särskilt uppmärksammas.

Artikeln är skriven med utgångspunkt i den politiskt uttalade viljan till ett jämställt samhälle. Jämställdhetspolitikens mål och strategiska inriktning presenteras, jämte en sammanfattande beskrivning av den svenska jämställdhetspolitikens historiska framväxt och jämställdhetens utveckling från 1960-talet och framåt. I den historiska beskrivningen har urvalet av uppgifter baserats på de frågor som dominerat jämställdhetsarbetet och den institutionalisering som skett genom skapandet av lagar och organisationer.

Den generella beskrivningen fördjupas i en diskussion om jämställdhetsfrågans utveckling inom idrotten, med tyngdpunkt på 1990-talet och framåt. Idrotten har ofta följt det övriga samhällets utveckling på området men skiljer sig också från denna, eftersom idrotten till stor del har en uppdelning på kvinnor och män som grundläggande förutsättning och idé.

En avslutande analys görs av vad könsuppdelning i sig förklarar av kvinnor och mäns olika villkor i dagens idrott och vad som beror på ideologi och makt.

Teori

Jämställdhet är ett normativt begrepp som avgränsas till förhållandet mellan flickor och pojkar, kvinnor och män. Jämställdhetsarbetet strävar efter att skapa ett samhälle som fungerar likvärdigt och bra för flickor och pojkar, kvinnor och män. Arbetet syftar till att motverka och förändra traditioner, ordningar och rutiner som bär och återskapar ojämställdhet. Jämställdhet har som begrepp en tydlig och avgränsad definition, med en målbild skapad runt kända problem. I jämställdhetsarbetet är kvinnor och män indelningsgrund för individbaserad statistik om ojämställdhet. Könsuppdelad statistik kan presenteras på i princip alla sakområden och brytas ner utifrån en rad variabler såsom ålder, utbildningsbakgrund, socioekonomisk och geografisk tillhörighet, födelseursprung, försörjningsgrad eller familjesituation.

Jämställdhet och jämlikhet är inte synonymer. Enklast uttryckt är jämställdhet detsamma som jämlikhet mellan kvinnor och män. Jämlikhet är ett vidare begrepp och handlar om status och värde människor emellan inom en grupp, mellan grupper i ett samhälle eller mellan nationer, och sett från olika perspektiv. Olika ojämlikheter kan antas hänga ihop. Att visa hur de hänger ihop är en empirisk och teoretisk fråga. Ett exempel på hur ett jämlikhetsperspektiv kan samvariera med jämställdhet är förslaget till ny nationell funktionshinderspolitik. Dess mål är att uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning. I målbeskrivningen förtydligas att målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet beaktas. Jämställdhetsperspektivet ska understödja arbetet med att utjämna de skillnader i levnadsvillkor som finns mellan flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning.

Patriarkat har definierats som ett samhälleligt system som kännetecknas av att män tillgodogör sig värden som skapats av kvinnor och barn.⁵ Ett patriarkalt system innebär inte att alla män begår övergrepp som i metoo, inte heller består sådana system endast av män. Systemen är samhälleliga och omfattar alla, vare sig vi vill det eller inte. Män och kvinnor ingår i samma system, men med olika roller och redskap och med olika följder. Ett patriarkalt system är föränderligt och kan samvariera med diverse ekonomiska system. Det framstår som det mest adaptiva av alla system.⁶

Under 1970-talet utvecklades nya frågeställningar och teoribildningar inom området. Den forskare som kom att betyda mest för kvinnoforskningens teoribildning var socialantropologen Gayle Rubin. År 1975 lanserade hon teorin om ett *sex/gender system*, där hon i korthet visade att biologiskt kön (sex) inte bestämmer ett visst socialt vara (gender), utan att det råder relativitet så att det sociala varat är föränderligt utan att påverka det biologiska könet.⁷ Begreppet "gender" översattes på 1980-talet till *genus* och historikern Yvonne Hirdman utvecklade teorin om genussystemet.⁸ Denna ligger till grund för analyser av exempelvis könsuppdelad statistik inom jämställdhetsarbetet och undersöker på vilket sätt kön ges ett förklaringsvärde som inte går att härleda till detta i sig. Genussystemet är en teori om en strukturell ordning mellan kvinnor och män med de två sinsemellan ihopkopplade principerna om *isärhållande* och *hierarkisering*. Parallellt med genussystem har begreppet könsmaktsordning använts. Som konstaterades i Jämställdhetspolitiska utredningen har valet av begrepp i forskningen inte varit avgörande för innebörden. Begreppet könsmaktsordning har inte en tydlig koppling till en viss teori, såsom genussystemet, och det har därför varit lätt att fylla det med eget och varierande innehåll. Betydelsen av ett begrepp, fastslår utredningen, blir till i användningen av det.⁹

⁵ Hartmann, H. (1981). "The unhappy marriage of Marxism and feminism: Towards a more progressive union". I L. Sargent (Red.), *Women and revolution: A discussion of the unhappy marriage of Marxism and feminism*.

⁶ Hartmann, H. (1981). "Kapitalismen, patriarkatet och könssegregationen i arbetet". I *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr. 1–2.

⁷ Rubin, G. (1975). "The traffic in women: Notes on the 'political economy' of sex". I R. Reiter (Red.), *Towards an anthropology of women*.

⁸ Hirdman, Y. (1988). "Genussystemet: Reflexioner kring kvinnors sociala underordning". I *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr. 3.

⁹ SOU 2005:66. *Makt att forma samhället och sitt eget liv – jämställdhetspolitiken mot nya mål*.

Jämställdhetspolitiken i dag

Det rådande nationella målet för jämställdhetspolitiken antogs av riksdagen 2006 och stadgar att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv.¹⁰ Målet uttrycker att ett rättvist och demokratiskt samhälle skapas när kvinnor och män delar makt och inflytande. Det gäller all statlig politik och inkluderar därmed även det offentliga stödet till idrottsrörelsen. Den statliga utredning som låg till grund för målen uttryckte en strävan efter att formulera kortfattade och tydliga mål utifrån de mest centrala jämställdhetsproblem som framkommit i analysen av det svenska samhällets utveckling sedan 1990-talets början. Det tidigare jämställdhetspolitiska målet var formulerat så att kvinnor och män skulle ha samma rättigheter, möjligheter och skyldigheter på livets alla områden. Detta beskrevs av Jämställdhetspolitiska utredningen som en förutsättning för det jämställda samhället, men inte som dess mål. Det framtida samhället utmärks av att den genusordning vi känner upphör att råda, skrev den. För att åstadkomma detta räcker det inte med bara kvantitativa förändringar eller att hindra diskriminering, även om det beskrivs som viktiga uppgifter, utan blicken lyfts mot något okänt och kanske till och med svårt att föreställa sig. Hur ser ett samhälle ut som inte ordnar och underordnar utifrån kön?¹¹

Den övergripande målsättningen konkretiserades i fyra delmål. Det första handlar om *makt och inflytande och att utöva ett aktivt medborgarskap*. Det andra delmålet uttrycker att *ekonomisk jämställdhet ska nås genom att kvinnor och män har samma möjligheter till betalt arbete och ekonomisk självständighet livet ut*. Det tredje lyfter fram en *jämn fördelning av obetalt hem- och omsorgsarbete och att kvinnor och män ska kunna ge och få omsorg på lika villkor*. Slutligen formulerar det fjärde att *mäns våld mot kvinnor ska upphöra och att kvinnor och män ska ha samma rätt till kroppslig integritet*. År 2017 tillkom två ytterligare mål i regeringens skrivelse *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid*, vilka fokuserar på utbildning respektive hälsa.¹²

Dagens jämställdhetspolitik bygger även på internationella överenskommelser Sverige undertecknat, alltifrån FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna från 1948 och Kvinnokonventionen (CEDAW) från 1979 till Handlingsplanen från FN:s fjärde kvinnokonferens i Peking 1995. I de dokumenten fastställs varje regerings

¹⁰ Prop. 2005/06:155. *Makt att forma samhället och sitt eget liv – nya mål i jämställdhetspolitiken*.

¹¹ SOU 2005:66.

¹² Skr. 2016/17:10. *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid*.

övergripande ansvar för att motverka alla former av diskriminering av kvinnor och aktivt främja jämställdhet mellan kvinnor och män. Det innebär att använda lagstiftning, medelfördelning, reformer, regleringsbrev och annat för att styra samhället i denna riktning. Uppdraget brukar sammanfattas i en slogan om att mänskliga rättigheter är kvinnors rättigheter och kvinnors rättigheter är mänskliga rättigheter. Förutom FN:s dokument finns bland andra Europakonventionen, som är lag i Sverige, och Amsterdamfördraget, som i artikel 3:2 anger att all verksamhet i EU ska syfta till att undanröja bristande jämställdhet mellan kvinnor och män och främja den mellan dem.

Jämställdhetsintegrering är sedan 1994 den övergripande strategin i jämställdhetspolitiken i Sverige och sedan 1995 FN:s.¹³ Strategin innebär att ett jämställdhetsperspektiv införlivas i allt beslutsfattande och genomförande på alla nivåer och i alla steg av de normalt ansvariga för detta. Den strategiska tyngdpunkten ligger i att jämställdhet är en del av kärnverksamheten och bärs av ordinarie styrdokument respektive genomförande. Jämställdhetsintegrering kräver en styrkedja med mål och åtgärder som hakar i varandra och successivt konkretiseras från övergripande nivå till det faktiska utförandet.

En särskild användning av jämställdhetsintegrering handlar om fördelning av resurser genom jämställdhetsbudgetering eller jämställdhetsintegrerad budget ("gender budgeting").

Jämställdhetspolitikens historiska framväxt

1960-talet

Jämställdhetsbegreppet myntades under 1960-talet, även om sakfrågan varit aktuell tidigare, då under begrepp som den sociala, familje- eller helt enkelt kvinnofrågan. Den så kallade könsrollsdebatten var het och handlade bland annat om hotbilden att ändrade roller för kvinnor och män skulle göra oss alla likadana. Från orden jämlik och likställd togs då "jäm-" och "-ställd" och slogs ihop till jämställd, för att slippa den hopplösa debatten om lika eller olika och i stället

¹³ *Förenta Nationernas fjärde kvinnokonferens Peking den 4–15 september 1995*. Aktstycken utgivna av Utrikesdepartementet; ny ser. 11:51.

fokusera på att kvinnor och män skulle behandlas likvärdigt och ha samma rättigheter.¹⁴

Den dåtida kvinnorörelsen drev krav på en lång rad förändringar, inklusive rätt till preventivmedel, aborträtt, utbildning och politisk representation. Mest koncentrerades kraven dock till att samhället skulle ändras så att kvinnor inte skulle behöva välja mellan betalt arbete eller att ta hand om en familj. I den tunna men faktastinna boken *Kvinnans jämlikhet* från 1964 diskuterade regeringen vilka åtgärder som behövdes för att förverkliga, som man sa, kvinnans valfrihet. Utgångspunkten för resonemanget var att alla i samhället omfattades av en ny trygghet då arbetarklassen lyfts upp ur fattigdom. Kvinnans valfrihet beskrevs inte som en fråga om ekonomi eller försörjning, utan som en individualisering av krav på personlighetsutveckling.¹⁵

1970-talet

Den första institutionaliseringen av jämställdhetspolitiken var inrättandet av Delegationen för jämställdhet mellan män och kvinnor i december 1972. Denna fick i uppdrag att utifrån en helhetssyn komma fram till målmedvetna och samordnade insatser. Det som anfördes som lokomotiv för att dra hela samhällets utveckling i jämställd riktning var att på arbetsmarknaden lösa problemet med arbetskraftsbrist. Det är jämställdhetspolitikens första strategiska val som bygger på att största genomslag åstadkoms när jämställdhet gör gemensam sak med samhällets viktigaste fråga och kan visa hur jämställdhet är en del av dess lösning. En satsning på jämställdhet skulle inte bara öka jämställdheten utan skulle också vara en del av lösningen på arbetskraftsbristen.

Flera strukturförändrande reformer genomfördes således på 1970-talet, vilka på ett bestående sätt format vårt samhälle och våra livsval. Skattelagstiftningen var först ut 1971, då särbeskattningen mellan äkta makar infördes. Den innebar att gifta kvinnor och män gavs likvärdiga incitament till egen försörjning. Föräldraförsäkringen från 1974 ersatte den tidigare moderskapspenningen och gav både mammor och pappor lika möjlighet att vara föräldrar, med ersättning utifrån den individuella inkomsten. Män fick ökad möjlighet till föräldraskap och kvinnors koppling till arbetsmarknaden stärktes. Eftersom föräldraförsäkringen endast omfattade sex månader ställdes krav på offentlig barnomsorg, vilket också

¹⁴ Moberg, E. (2003). *Prima materia, texter i urval*.

¹⁵ *Kvinnans jämlikhet* (1964)

beslutades 1976. Barnomsorgen har sedan dess byggts ut för att garantera tillgången för alla som är i behov av den. Tillgången till barnomsorg på obekvämt arbetstid är i dag en aktuell fråga och berör även idrotten då matcher, träningar och tävlingar ofta sker på kvällstid eller under helger.

Abortlagen, som infördes år 1975, var ett krav från kvinnorörelsen. Den var en del av en bredare diskussion om kvinnors integritet och rätt till sin egen kropp. Påfallande likheter finns mellan #metoo-uppropan och den debatt som på 1970-talet fördes om sexuella övergrepp och kränkningar.¹⁶ Debatten bidrog också till att kvinnojourer bildades, där våldsutsatta kunde berätta om övergrepp, bli trodda och få stöd.

En livaktig utveckling av nya frågeställningar, teoribildningar och metoder i det som då oftast kallades kvinnoforskning skedde under 1970-talet. Kvinnor vid universiteten bildade också den egna organisationen Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning som både hade villkor för kvinnor i forskningen och forskningen som sådan på agendan.

Insatser på arbetsmarknaden avslutade 1970-talet med lagen om förbud mot könsdiskriminering i arbetslivet, den så kallade jämställdhetslagen, och inrättandet av JämO 1980.

1980-talet

Ibland har 1980-talet beskrivits som årtiondet då inget hände, vilket framstår som ganska osakligt. Då byggdes både föräldraförsäkring och barnomsorg ut och kvinnors arbetskraftsdeltagande ökade till dagens nivåer. Ofta framhålls att förändring tar tid och det är ofta sant. Förändringen av kvinnors arbetskraftsdeltagande från mitten av 1970-talet och fram till 1990 visar dock att det kan gå mycket snabbt om insatserna är samordnade. På femton år minskade skillnaden mellan kvinnor och mäns arbetskraftsdeltagande från 30 procent till 5 procent. Hundratusentals kvinnor gick ut i betalt arbete. Farhågorna om att barnafödandet skulle minska besannades inte. Barnafödandet förblev oförändrat och barnlösheten ökade heller inte – cirka 85 procent av kvinnorna födde då barn och så är det än i dag.

¹⁶ Carlsson, N. (2009). *Avslöjandets tid: Kvinnors bearbetning av sexuella övergrepp*. Diss.

Den första utgåvan av statistiksammanställningen *På tal om kvinnor och män*, med systematiskt insamlad och presenterad könsuppdelad statistik på nationell nivå, presenterades av Statistiska centralbyrån (SCB) 1984.¹⁷ Lathunden fick stor internationell uppmärksamhet, då statistiken belyste centrala problem i samhället. Det som väckte mest uppseende var redovisningen av könsuppdelad statistik över våld, där platsen för våldet och relationen mellan offer och gärningsman framgick. Sverige beklagades för det redovisade våldet, vilket påstods inte finnas i andra länder. Vid en internationell konferens påpekades då att det är insikten om hur problemen ser ut som för samhället framåt.¹⁸ För att få perspektiv på dessa förändringar kan nämnas att svenska män förlorat rätten att äga sin hustru 1864, men först 1982 föll misshandel på enskild plats under allmänt åtal.

Frågor om män, mansroller och maskulinitet fick också de 1982 en egen arbetsgrupp. Denna genomförde en stor enkät med följande resultat: Den svenske mannen tycker om idrott. Han är ganska nöjd med sitt arbete. Han tycker att män borde ägna mer tid åt hushållsarbete – i princip. Likaså borde män ägna mer tid åt sina barn – i princip. Men själv gör han det inte.¹⁹ Det blev en hel del skämt om principmannen, men onekligen pekar resultaten mot en förskjutning i uppfattningen av hur det borde vara och medvetenheten om att det inte alltid är så.

Samma år inrättades Delegationen för jämställdhetsforskning (JÄMFO) med uppdrag att initiera, följa och sprida det växande fältets kvinno- och jämställdhetsforskning. Begreppet *jämställdhetsforskning* kom från politiken och kritiserades skarpt av vissa forskare, som framhöll att det var märkligt att bedriva forskning om något som inte fanns. JÄMFO:s publikationer, som sträcker sig åren 1985–1991, återspeglar den diskussion som fördes runt olika begrepp. Förutom jämställdhetsforskning handlade det om könsroller, könsrollsidentitet, likhet och särart, socialt kön, tvåpunktsteori, klass och kön, patriarkat och patriarkatsteori, kvinnoforskning, könsmakt och könsmaktsordning, gender och genus samt så småningom genussystem. Forskningen och debatten var perspektivrelativ och synliggjorde kvinnors underordning, men också värderativ och krävde förändring. Kvinnornas underordning skulle brytas. Forskare gav ofta en dyster bild av samhällets tillstånd och det framfördes att det kunde bero på att missförhållanden i ökande grad kommit fram, men också att andra fenomen

¹⁷ Statistiska centralbyrån/SCB (1984). *På tal om kvinnor och män: Lathund om jämställdhet*.

¹⁸ *Sida vid sida: En rapport om jämställdhetens läge i Sverige 1985*.

¹⁹ *Ds A 1983:2. Om svenska män: Fostran, ideal och vardagsliv*.

utanför politikens räckvidd neutraliserat dess effekter.²⁰ Alla var dock inte lika dystra. Den norska statsvetaren Helga Hernes framförde tanken att den nordiska välfärdsstaten som modell var en kvinnovänlig stat. I angloamerikansk forskning antogs familjen och staten samverka kring kvinnors underordning, men i Norden hade staterna gjort gemensam sak med kvinnor. Lagstiftning hade ändrats och statsbudgeten användes för stora strukturomvandlingar på det sociala området.²¹

Under 1980-talet var frågor om makt och demokrati centrala i debatten i Sverige.²² En omfattande utredning om makt och demokrati tillsattes, Maktutredningen, men i direktiven fanns ordet jämställdhet inte ens med. Kvinnornas ställning skulle däremot särskilt uppmärksammas när det gällde att förstå betydelsen av fördelningen av resurser för medborgarnas möjlighet att hävda sina rättigheter. Det var visserligen bara en liten mening, men den blev betydelsefull för utredningens utveckling av genussystemet och så småningom även för jämställdhetspolitiken. I Maktutredningens huvudrapport hade meningen växt till ett eget kapitel med rubriken *Genussystemet*.²³ Området fördjupades också i en särskild publikation med problematiseringar av olika områden och teorier.²⁴

Den generella frågan om makt och demokrati konkretiserades i jämställdhetspolitiken till frågan om kvinnors representation. Liksom på 1970-talet fanns en helhetssyn om att hela samhället måste förändras, men nu blev den nya strategiska inriktningen att förskjuta maktfördelningen i statliga myndighetsstyrelser, det vill säga platser med styrkraft i hela samhället. En utredning om kvinnorepresentation tillsattes, som i sitt slutbetänkande menade att ett rimligt mål skulle vara 50 procent kvinnor och 50 procent män. Utredningen öppnade för att använda lagstiftning, alltså kvotering, för att nå målet.²⁵ Den jämställdhetspolitiska proposition som följde gick inte vidare med kvoteringsfrågan vilken avstyrktes av remissinstanserna utan presenterade en tioårsplan för ökad

²⁰ Delegationen för jämställdhetsforskning (1989). *Kvinnors makt och inflytande: Forskningsöversikt och forskningsbehov*. JÄMFO-rapport nr. 15.

²¹ Hernes, H. (1987). *Welfare state and woman power: Essays in state feminism*.

²² Seip, L. m.fl. (1978). *Hva er makt? Søkelys på studiet av makt og Maktutredningen*.

²³ SOU 1990:44. Maktutredningen. *Demokrati och makt i Sverige*. Huvudrapport.

²⁴ Åström, G. m.fl. (Red.) (1992). *Kontrakt i kris: Om kvinnors plats i välfärdsstaten*.

²⁵ SOU 1987:19. Utredningen om kvinnorepresentation. *Varannan damernas*. Slutbetänkande.

kvinnorepresentation med medel för att stimulera de nominerande organisationerna att hitta egna metoder för att nå målet.²⁶

1990- och 2000-talen

Jämställdhetsarbetet hade på 1980-talet ofta bedrivits som tillfälliga projekt vid sidan av den ordinarie verksamheten, vilket medförde att resultaten inte levde vidare i organisationerna när projektmedlen tog slut – trots positiva resultat. En kritisk analys pekade på att jämställdhetsarbetet måste ändras och göra anspråk på ordinarie resurser i ordinarie verksamhet utifrån konkreta mål och konsekventa insatser.²⁷

Svaret på denna kritik blev att en ny proposition för jämställdhetspolitiken, med den nya strategiska inriktningen ”mainstreaming”, senare översatt till *jämställdhetsintegrering*, presenterades. Här lades genussystemet som teoretisk grund för jämställdhetspolitiken.²⁸ Trots skiften i regeringsmakten kom denna proposition att gälla fram till 2006 med oförändrade nationella mål och strategisk inriktning.

Generellt kan sägas att jämställdhetsfrågorna var heta under 1990-talet och några år in på 2000-talet. Nätverket Stödstrumporna hade drivit på för ”hela lönen, halva makten” och 1994 tillträdde den första regeringen med lika många kvinnor och män som statsråd. Målet om jämn representation hade förflyttat sig från indirekt valda styrelser till de direktvalda församlingarna.

Våld mot kvinnor blev under 2000-talet ett prioriterat område, med nya lagstiftningar som sexköpslagen och kvinnofridslagstiftningen. Frågan hade utretts och vid bland annat Stockholms universitet genomfördes en undersökning av sexuella trakasserier mot kvinnliga studenter, den så kallade sex trakundersökningen.²⁹ På fritidsområdet tillsattes en utredning som handlade om hur strategin jämställdhetsintegrering kunde omsättas till insatser i staten, kommunerna och berörda organisationer på idrottens och fritidens områden.³⁰ Metodutveckling för jämställdhetsintegrering skedde också vid Svenska

²⁶ Prop. 1987/88:105. *Om jämställdhetspolitiken inför 90-talet.*

²⁷ Åström, G. (1994). ”Ut ur sidorummet”. I *Delad makt, delat ansvar*. Magasin med anledning av propositionen om jämställdhetspolitiken.

²⁸ Prop. 1993/94:147. *Jämställdhetspolitiken: Delad makt, delat ansvar.*

²⁹ Frisell, A. m.fl. (1992). *Sexuella trakasserier riktade mot kvinnliga studerande vid Stockholms universitet.*

³⁰ SOU 1996:3. *Fritid i förändring.*

Kommunförbundet, i Regeringskansliet, på länsstyrelser och i kommuner och organisationer. Vid Regeringskansliet antogs 2004 en långsiktig implementeringsplan för att integrera ett jämställdhetsperspektiv i budgetprocessen och i propositionsskrivning. Sedan dess presenteras även som bilaga i budgetpropositionen en genomgång av ekonomisk jämställdhet mellan kvinnor och män.

Jämställdhetspolitiken har sedan starten på 1970-talet varit ett synnerligen litet politikområde budgetmässigt sett. Det mesta arbetet har genomförts inom andra politikområden. Traditionen av små budgetar bröts emellertid efter valet 2006 då anslaget till jämställdhetspolitiken tiodubblades, från 40 till 400 miljoner på årsbasis. Stora utredningar tillsattes inom bland andra utbildningsområdet, våld mot kvinnor prioriterades och därur lyftes frågan om hedersvåld fram. Parallellt försvann däremot JämO, jämställdhetslagen och kravet på årlig lönekartläggning, arbetet vid länsstyrelserna tunnades ut och förslaget om en ny jämställdhetsmyndighet lades på hyllan liksom det om en ny lönebildningsmodell.

2010-talet

Den kraftfulla ökningen av medel till jämställdhetspolitiken har hållit i sig efter valen 2010 och 2014, även om nivån sjunkit. Sveriges Kommuner och Landsting genomförde under 2008–2013 det största jämställdhetsprojektet någonsin i Sverige, kallat Program för hållbar jämställdhet (H&J), med inriktning på konkreta verksamhetsförbättringar i kommuner och landsting. Detta har sedan följts upp av projektet Modellkommuner, vars mål är att hitta generiska förutsättningar för ett lyckosamt jämställdhetsarbete som kan läras ut och spridas till andra kommuner. I januari 2018 inrättades slutligen den nya Jämställdhetsmyndigheten.

Jämställdhetsfrågans utveckling inom idrotten

När Riksidrottsförbundet (RF) skapades 1903 var ett uttryckligt uppdrag att organisera och kanalisera unga mäns otyglade krafter som skapade social oro. Idrotten skulle ta hand om bråkstackarna i en för samhället önskad ordning. RF:s historia handlar i mångt och mycket om att vara ett medel för andra syften än idrottande, såsom exempelvis demokrati. De utvärderingar som gjorts visar icke desto mindre att idrottsrörelsen varit ett något motvilligt medel för jämställdhet, trots att kvinnor visat såväl intresse som fallenhet för idrott. Eva Olofsson skriver i sin avhandling *Har kvinnorna en sportlig chans?* från 1989 att idrott är något som

skapats av män och för män. Avhandlingen är standardverket för en beskrivning av förhållandet mellan kön och idrott i Sverige och utgör grund för både senare analyser och jämställdhetsarbetet i RF.³¹

Redan innan RF bildades fanns föreningar inom olika idrotter, där även kvinnor var aktiva. Kvinnor hade inte rösträtt vid denna tid och de gifta var omyndiga, men trots detta gjorde kvinnor många saker som de enligt tidens uppfattning inte skulle eller kunde göra. Exempelvis var de med i idrottsföreningar vilka erbjöd diverse aktiviteter, som simning och gymnastik – och tävlade också. När idrotten formellt organiserades försvann dock tävlingar för kvinnor och deras idrottsliga aktiviteter började särpräglas, kontrolleras och utestängas.³²

Eva Olofsson har periodiserat kvinnors idrottshistoria. Perioden åren 1903–1945 kallar hon för *könsåtskillnadsperioden*. Den kännetecknas av att spåren efter kvinnor inom idrotten är få, men också av att dessa utvecklade sitt idrottande trots motstånd från idrottens manliga företrädare. Nästa period infaller 1945–1970 och kallas för *uppbyggnadsfasen*. Under den här tiden framträdde kvinnors idrottande i allt större utsträckning och även tävlingsidrott började betraktas som något mer naturligt. Den första konferensen om kvinnlig idrott hölls 1945, och 1953 bildades dess första kommitté. Uppbyggnadsfasen övergick i integrationsfasen mellan 1970 och 1980, då den första konsulenten anställdes och RF:s första handlingsprogram, *Idrott tillsammans på lika villkor, för kvinnor och män, flickor och pojkar*, antogs. Handlingsprogrammet arbetades fram under 1973–1976 av den så kallade BRUD-gruppen; Bättre Rekrytering och Utbildning av Damer till idrottsledare.

Enligt Olofsson finns en eftersläpning i idrottsrörelsen jämfört med samhället i övrigt. Som viktigaste förklaring anför hon samhällsklimatet, men det har av andra påvisats att det nog snarast handlar om en eftersläpning i förhållande till politiken och att många andra sektorer uppvisar samma eftersläpning.³³ Under 1980-talet stagnerade, enligt Olofsson, jämställdhetsarbetet inom idrotten. Män hade fortfarande makt och kontroll över kvinnors idrottande. Hon konkluderade att det inte fanns någon kvinnlig idrott, endast kvinnliga utövare i manlig idrott, men att kvinnor samtidigt krävde att få idrotta i vilken idrott som helst.

³¹ Olofsson, E. (1989). *Har kvinnorna en sportslig chans? Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet*. Diss.

³² Laine, L. (1995). *Kvinnoiddrottens utveckling i Norden*.

³³ Åström, G. (1995). *Med flätorna i brevlådan: En studie av könsmaktsordningen inom idrottsrörelsen*.

En blyxtbelysning av läget inom idrotten gavs i jämställdhetsstatistiken som publicerades av SCB 1984. Under rubriken "Fritid" redovisades idrotten tämligen utförligt. Volleyboll, basket och skolidrott var de idrottsgrenar som klassades som jämställda, det vill säga att de hade en fördelning mellan 40 och 60 procent av vardera kön. Sportskytte, ishockey och bordtennis var då de mest ojämslällda sporterna, med 8 till 14 procent kvinnor. I kommentarerna noterades att flera specialförbund ökat sin andel kvinnor åren 1976–1982. Störst ökning vad gäller andelen kvinnliga medlemmar noterades hos tyngdlyftningsförbundet, men störst antal nya kvinnliga medlemmar fanns inom fotbollen. De uppgifter SCB redovisade kom från RF:s eget föreningsregister. Ett kontinuerligt arbete med jämställdhetsfrågor hade bedrivits vid RF sedan slutet av 1970-talet, då bland annat en utvärdering av kvinnlig idrott genomförts, vilket resulterade i att en del av 1982 års statsbidrag öronmärktes för kvinnlig idrott.

En andra utvärdering genomfördes 1988, men då handlade det inte om att utvärdera kvinnlig idrott utan idrottsrörelsens jämställdhetsarbete. Utvärderingen lade grunden för *Idrottens jämställdhetsplan för 90-talet*, som kom 1989. Jämställdhetsplanen slog fast ett strategiskt arbetssätt byggt på tydliga mål som konkretiserades i insatser och aktiviteter för att nå de uppsatta målen. Hela planen var modellerad efter de tankegångar som Utredningen om kvinnorepresentation presenterat. Den inleddes med ett citat från betänkandet, där samhället beskrevs som ett manssamhälle med en maktordning som diskriminerar kvinnor. I argumentationen för en jämställd idrott byggde planen på tankegångar utredningen hämtat från Helga Hernes. Hon menade att kravet på jämställdhet kunde ses som en rättvise-, demokrati-, resurs- och intressefråga.

Idrottens jämställdhetsplan för 90-talet fokuserade mycket på representation. Följaktligen sökte idrottsrörelsen också projektmedel från den satsning som gjordes för att stimulera till ett ökat antal och större andel kvinnor i aktuella uppdrag och styrelser. I utvärderingen av satsningen framgår att det inom ramen för denna sammanlagt genomfördes åtta projekt inom idrottsrörelsen. Fyra projekt var nationella och fyra hade regional bas. Den dominerande inriktningen var att öka kvinnorepresentationen i den egna organisationen. Bland de förbund som uppvisade goda projektresultat fanns Svenska volleybollförbundet, vars projekt hette "Fler kvinnor till makten", och Hallands orienteringsförbund, som fokuserade på att ta fram modeller för jämställdhet.

RF:s eget projekt handlade om engagemang på kvinnors villkor. Förbundet skriver i sin redovisning att arbetssätt och rollfördelning måste ändras om kvinnor ska kunna delta. Det som förordades var att kvinnor från olika organisationer skulle samverka och lyfta gemensamma erfarenheter och utifrån detta driva ett förändringsarbete. #metoo är ett nytt sätt för kvinnor att dela erfarenheter men bygger egentligen på samma tankegång, alltså att delade erfarenheter kan användas för att genomföra organisationsförändringar. Bland de mer innovativa inslagen återfinns Svenska basketförbundets, som prövade att ha en temporär kvinnlig parallellstyrelse.

Rapporterna från idrottsrörelsens projekt innehöll ofta ”tipskataloger”, fast där fanns också beskrivningar av tillkortakommanden. Svenska volleybollförbundet menade att de inte trodde att det skulle gå att lösa representationsfrågan om det inte ständigt fanns en opinion för frågan. En annan rapport framförde en slutsats som så här 25 år senare framstår som klarsynt, den att även om kvinnor kommit in i styrelser hade inte detta påverkat synen på kvinnors kunskap och därmed betydelsen av att de över huvud taget var med i styrelserna.³⁴

RF:s utvärdering av idrottens jämställdhetsarbete 1989–1995 visade att det visserligen kunde klassas som välstrukturerat och målinriktat, men också att inget uppsatt mål nåtts. Frågan ställdes hur det egentligen såg ut med könsmaktsordningen i idrottsrörelsen.³⁵ Utvärderingen resulterade i att Riksidrottsmötet (RIM) 1995 beslutade att i RF:s stadgar, liksom i distriktsidrottsförbundens normalstadgar, skriva in att organ som väljs av stämmorna ska bestå av lika många kvinnor och män.

I senare års rapporter från RF framträder en bild av att förändringar skedde fram till 1997, men att jämställdhetsarbetet därefter inte flyttade fram positionerna på samma sätt. Vid Riksidrottsmötet 1999 presenterades rapporten *Idrottens jämställdhetsarbete 1989–1999* och i enlighet med rapportens förslag beslutades det att införa jämställdhetsintegrering, liksom en generell kunskapshöjning om jämställdhetsfrågor bland förtroendevalda, ledare, tränare och anställda. Undersökningar utifrån 3R-metoden genomfördes fram till 2003³⁶. Man beslöt då att ta fram en ny jämställdhetsplan, kort och gott *Idrottens jämställdhetsplan*, där

³⁴ Eduards, M. m.fl. (1993). *Många kände sig manade men få blevo kallade: En granskning av arbetet för ökad kvinnorepresentation*.

³⁵ Åström, G. (1995).

³⁶ 3R-metoden utvecklades av Gertrud Åström inom ramen för Maktutredningen och senare vid Kommunförbundet.

det står att ett jämställdhetsperspektiv ska genomsyra alla verksamhetsområden. Under samma tidsperiod utvecklades Riksidrottsgymnasierna i RF:s regi. RF slog fast en jämn fördelning av platserna till flickor och pojkar. Maja Uebel skriver i rapporten *Nya perspektiv på riksidrottsgymnasierna* att detta påverkade specialidrottsförbunden att i större utsträckning identifiera och rekrytera både flickor och pojkar till platserna. Idrottsframgångarna för kvinnliga idrottare ökade denna tid och även i kommunerna uppmärksammades flickors idrottande på ett nytt sätt.

RF lät 2011 genomföra en utvärdering av jämställdhetsarbetet mellan åren 2005 och 2010. Utvärderingen noterade en utbredd uppfattning inom idrottsrörelsen att mer borde ha hänt på jämställdhetsområdet och försökte utröna vad avsaknaden av tillräckliga framsteg berodde på. Till skillnad från i tidigare utvärderingar riktades här uppmärksamheten mot att undersöka på vilket sätt RF i sina egna styrdokument, beslutsprocesser och verksamheter yttrat ett uttalat jämställdhetsperspektiv. Frågan ställdes om maktperspektivet sjunkit undan till förmån för ett mer allmänt diskrimineringsperspektiv, där kön blivit en av många skillnader.

I RF hade sedan 1995 det övergripande policydokumentet varit *Idrotten vill*. Det låg till grund för en omfattande utvecklingsverksamhet på egentligen alla nivåer, liksom att dokumentet varit utgångspunkt för både idrottsförbundens anpassade program och kommunernas idrottspolitiska program. Sammantaget ett framgångsrikt policyprogram. Utvärderingen av jämställdhetsarbetet ställde följaktligen frågan om det så viktiga *Idrotten vill* varit jämställdhetsintegrerat, som ju beslutats om av Riksidrottsmötet 1999. Var jämställdhet en av idrottens viktigaste idéer? Var dokumentet konkret angående vilka förändringar som skulle åstadkommas ur jämställdhetssynpunkt? Fanns en styrkedja som gjorde att övergripande målsättningar kunde genomföras i klubbar där idrotten bedrevs? Den korta slutsatsen var att detta avgörande dokument saknade ett jämställdhetsperspektiv. Versionen av *Idrotten vill* från 1995 saknade alla former av gruppindelning, den från 2005 var i princip könsblind och saknade helt jämställdhetsperspektiv när det gällde verksamhetsidé och riktlinjer för arbetet. Skillnaden mellan verksamhetsstyrningen och det som stod i den särskilda jämställdhetsplanen var påfallande. Jämställdhetsfrågan verkade ha återgått till att vara en sidoordnad historia utan inverkan och roll i kärnverksamheterna. En breddside riktades således i utvärderingen mot RF:s ledning och det noterades att situationen närmast kunde beskrivas som ett aktivt motstånd mot

jämställdhetsarbetet. Utvärderingen presenterade dock också en konkret handlingsplan för RF att använda.³⁷

Genom antagandet av *Strategi 2025* har målet för jämställdhetsarbetet inom RF efter elva års eftersläpning kommit ikapp den nationella jämställdhetspolitikens mål. Utmaningen för RF är att inordna jämställdhetsarbetet i ordinarie styrning, budget och uppdrag – med andra ord att jämställdhetsintegrera. Att gå från projekt till reguljär verksamhet är en utmaning på vilket område som helst. Det gäller inom jämställdhetsarbetet liksom för andra satsningar som görs inom idrotten. När det gäller hur detta ska gå till finns alltså gemensamma erfarenheter att dra lärdom av.

Vid 2017 års RF-stämma antogs nya jämställdhetsmål och Riksidrottsmötet (RIM) i Karlstad tog beslut om jämställdhet som en av fem prioriterade utvecklingsresor för att nå idrottens målsättningar. Utvecklingsresan *Jämställdhet för en framgångsrik idrott* indikerar att jämställdhet ska betraktas som en faktor i utvecklandet av idrotten som sådan. Detta beslut ställer krav på tydlighet. Vad som avses med begreppet jämställdhet och vilka mål som eftersträvas måste gemensamt klargöras. Uttryck som ”jämställdhet kan betyda så många olika saker” duger inte.

När *Strategi 2025* ska genomföras kommer även krav att ställas på att jämställdhet i enlighet med strategin jämställdhetsintegrering genomsyrar de fyra andra utvecklingsresorna. Utvecklingsresan *Den moderna föreningen engagerar* kommer naturligtvis att behöva säkerställa att föreningarna styrs av både kvinnor och män och att de aktiva har likvärdiga villkor. *Inkluderande idrott för alla* förutsätter att flickor och pojkar, kvinnor och män med olika bakgrunder eller typer av funktionsnedsättningar är lika delaktiga och kan forma sitt idrottande. *En ny syn på träning och tävling* fordrar att fysiska förutsättningar och livsomständigheter för kvinnor och män i lika hög grad formar tränandet och tävlandet. Att kroppen går från att vara en liten flickas till att bli en kvinnas får inte betraktas som ett problem i idrotten, utan som en verklighetsbeskrivning. Att flickor börjar menstruera och kanske också blir gravida kvinnor är något att beakta på en rad områden inom idrotten. Slutligen har *Ett stärkt ledarskap* att ta itu med sådant som framkommit i bland annat #timeout och konkretisera vad det innebär att vara ledare i en jämställd idrottsrörelse.

³⁷ Åström, G. (2011). *Utvärdering av Riksidrottsförbundets jämställdhetsarbete mellan åren 2005–2010*. FoU-rapport 2011:1.

Avslutande analys

I #timeout protesterade 2 290 idrottskvinnor mot sextrakasserier, sexism och övergrepp. Ordföranden för RF, Björn Eriksson, uttalade sig om att det är helt oacceptabelt att män betar sig så. Han framhöll att idrottsrörelsen har 3,2 miljoner medlemmar "så naturligtvis finns här många män som har gått över gränser", och menade det vara viktigt att idrottsrörelsen tar ansvar för att ändra på detta och bekräftade att "den utmaningen vill vi anta". Det har hörts många andra röster som poängterat att inte alla män betar sig som i metoo, vilket är sant. De som däremot förflyttar resonemanget till att inte vilja veta av en kollektiv skuldbeläggning av män undandrar blicken från den strukturella nivå där vi alla ingår, och den alldeles specifika ordning som handlar om kvinnor och män. Motsvarigheten för samma resonemang rörande kvinnor är att vi inte ska ta på oss "offerkoftan". Båda uttalandena är ett stöd för den maktordning som finns.

Vid mitten av 2000-talet sopade RF bort begrepp som jämställdhet och data uppdelad på kvinnor och män från sina övergripande verksamhetsstyrande dokument. Trots detta har ett arbete för jämställda villkor i idrotten fortsatt i olika förbund och föreningar och drivits av många enskilda personer. Det tyder på att de centrala besluten inte återspeglade de behov och intressen som fanns i det faktiska idrottandet. Berättelserna i #timeout är ett uttryck för missnöje med hur verkligheten ser ut. Detta missnöje har också uttryckts på andra sätt, exempelvis har krav rests på mer likvärdig ekonomisk ersättning för dam- och herrlag på landslagsnivå. Solidaritet har visats från herrlag som ställt sig bakom detta och även över nationsgränserna har det uttryckts sympati och stöd för krav på likvärdighet.

Ett intressant inslag på samma tema 2017 var kampanjen "Fill the Stadium", som en stor svensk sportkedja drog igång. Initiativet genomfördes i samarbete med RF för att skapa ett mer jämställt idrottsliv och utgick från informationen att svenska idrottsmän tjänar 2,9 miljarder kronor mer per år än sina kvinnliga kollegor. De som ville stötta kampanjen uppmanades att skicka en "klapp-emoji" och företaget lovade att vid 50 000 klappar skänka en miljon kronor till RF. Målet uppnåddes på nolltid, eller närmare bestämt på 14 timmar. "Fill the Stadium" frontade med några av våra mest framgångsrika kvinnliga idrottare, vilket förstas bidrog till succén, men visar också att kraven på en idrott som fungerar jämställt har ett stort stöd hos befolkningen.

I idrottens jämställdhetsarbete har ett återkommande tema varit att uppvisa hur resursfördelningen ser ut. Detta har berott på krav från regering, kommuner och

allmänhet att få veta hur resurserna egentligen fördelas. Föreningarna har fått svara på en rad frågor: Hur många flickor och pojkar är verksamma? I vilken grad och när hoppar de av? Vem har första tjing på de bästa träningsstiderna, de bästa planerna? Allt detta kan sägas vara ett uttryck för en förväntan om en likvärdig behandling som skapats av formella beslut om likvärdiga premisser. Inte i någon reglering står det att pojkars idrottande eller herrlag ska erhålla större resurser än flickor och damlag. Ändå har det i idrottshistorien tidigare varit och är ofta så. Samma typ av iakttagelse kan göras även på andra områden i samhället.

I idrotten är kön oftast en faktisk indelningsgrund, inte bara analytiska kategorier att använda i forskningsstudier. Vi har damidrott och vi har herridrott – även om kvinnor och män i vissa idrotter tränar tillsammans och ibland tävlar gemensamt, till exempel i mixedstafetter inom skidsporter och dubbelmatcher i racketditen. Är det ett problem eller en tillgång? Barnidrott bedrivs ibland med flickor och pojkar ihop så länge de fysiska förutsättningarna är jämbördiga. Motionsidrott sker ofta i blandade grupper. Det är en öppen fråga vad detta generellt betytt för idrotten i form av förändrad träning, tävling eller övrig resursfördelning i övrigt. Hur skulle jämställdhetsarbetet se ut och idrotten utvecklas om det fokuserade på makthierarkierna och inte i så hög grad på åtskillnaden i sig? En viktig distinktion är att skilja på att arbeta för likvärdiga villkor, vilket jämställdhetsarbetet ju handlar om, eller mena att problemet ligger i att kvinnor och män idrottar var för sig.

Det finns behov av en ordentlig analys av att idrottsrörelsen under 2000-talet gjorde sig av med jämställdhetsperspektivet och blev könsblind i sina styrdokument, trots att den faktiska uppdelningen på kvinnor och män kvarstod oförändrad. Den samlade erfarenheten är att så kallad könsneutralitet de facto handlar om att antingen vara könsblind eller könsstereotyp och att båda fungerar lika bra som upprätthållare av en befintlig ojämsställd ordning. En tolkning av den tvära omsvängningen kan faktiskt vara att jämställdhetsarbetet inom idrotten, med sin envetna inriktning på jämn representation och resursfördelning, faktiskt varit framgångsrikt och pockade på ytterligare förändringar i positioner och medelstilleddelning. Andra möjligheter är att idrotten följde förändrade politiska signaler eller att det handlade om ledningens ointresse.

Inom idrotten, som i många avseenden gränsar till det medicinska området, finns ett intresse för ytterligare uppdelningar av människor i underkategorier, men det framgår inte hur detta skulle lösa en hierarkisk ojämsställd ordning. Idrottande kvinnors biologi har rönt intresse under idrottens hela historia. Kraftfulla och

muskelstora kvinnor har fått genomgå biologiska tester för att undersöka om de verkligen är kvinnor. Mig veterligt har aldrig en man testats för om han egentligen är kvinna. Varför? Det skulle kanske i så fall vara när något som uppfattas som kvinnligt blir en konkurrensfördel i manlig idrott.

Jämställdhetsarbetets inriktning är att acceptera biologin som den är och undersöka på vilket sätt biologiskt kön ges ett högre förklaringsvärde för olika fenomen i samhället än det som kan härledas tillbaka till detta. Det handlar om att med olika insatser ändra status- och maktordning. Att ta bort kvinnor och män, i alla fall kvinnor, genom att exempelvis prata om "icke-man" eller hävda att kvinnor som benämner sig som sådana och talar om kvinnors erfarenheter skulle kränka andra, är att betrakta som försök till maktutövning för att få kvinnor att tystna och bli osynliga. Igen.

Slutord

Idrotten finns inte primärt till för att skapa ett jämställt samhälle. Idrotten finns inte heller till för att skapa ett samhälle som inkluderar människor från andra länder, för att skapa demokrati och så vidare, även om vissa idrottsföreningar verkligen bedriver sådana viktiga projekt. Idrotten finns till för sig själv. När idrotten väljer att fungera jämställt, demokratiskt eller vara inkluderande, blir idrotten däremot en del av att ändra samhället i jämställd riktning och utifrån andra perspektiv. Människor kommer till idrotten för att idrotta, men idrott kan handla om olika saker, göras på olika sätt och med sikte på olika mål. Jämställdhet kan vara organisationsbärande och blir då en del i att skapa en idrottsrörelse som ger utrymme för alla människors vilja till idrott i dess olika former och ambitionsnivåer. De aktiva är beredda att offra mycket för att få hålla på med sin idrott. Där ligger idrottsrörelsens största kapital, och där finns lösningarna.

Jämställdhetsintegrering har fokus på kärnverksamheten, att bedriva idrott, och jämställdhet ska därför finnas med i alla de preciseringar av kärnverksamhetens olika verksamhetsinriktningar som finns. Det kan handla om alltifrån att göra det möjligt för människor att röra på sig och få luft för hälsans skull, till att nå eliten och vara idrottare med sporten som yrke. Idrotten engagerar miljoner människor i Sverige. Idrottsrörelsen bör alltså sluta ropa: "Ge oss ett uppdrag!", och i stället ta det uppdrag som ligger och väntar.

Referenser

Carlsson, N. (2009). *Avslöjandets tid: Kvinnors bearbetning av sexuella övergrepp*. Skriftserie 2009:2. Diss., Göteborgs universitet.

Dagens Nyheter, 29 november 2017.

Delegationen för jämställdhetsforskning (1989). *Kvinnors makt och inflytande: Forskningsöversikt och forskningsbehov*. JÄMFO-rapport nr. 15.

Ds A 1983:2 *Om svenska män. Fostran, ideal och vardagsliv*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.

Eduards, M. & Åström, G. (1993). *Många kände sig manade men få blev kallade: En granskning av arbetet för ökad kvinnorepresentation*. Stockholm: Socialdepartementet.

Frisell, A. & Ulmanen, P. (1992). *Sexuella trakasserier riktade mot kvinnliga studerande vid Stockholms universitet*. Stockholm: Stockholms universitets studentkår.

Förenata nationernas fjärde kvinnokonferens: Peking den 4–15 september 1995. Aktstycken utgivna av Utrikesdepartementet; ny ser. II:51. Stockholm: Utrikesdepartementet

Hartmann, H. (1981). "Kapitalismen, patriarkatet och könssegregationen i arbetet". I *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr. 1–2.

Hartmann, H. (1981). "The unhappy marriage of Marxism and feminism: Towards a more progressive union". I L. Sargent (Red.), *Women and revolution: A discussion of the unhappy marriage of Marxism and feminism*. Boston, MA: South End Press Political Controversies Series.

Hernes, H. (1987). *Welfare state and woman power: Essays in state feminism*. Oslo: Norwegian University Press.

Hirdman, Y. (1988). "Genussystemet: Reflexioner kring kvinnors sociala underordning". I *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr. 3.

<https://www.travronden.se/nyheter/sport/starten-av-metoo-och-alla-upprop-115256>.

Metoo. *Wikipedia* (svenskspråkliga). 2018. <https://sv.wikipedia.org/wiki/Metoo>.

Laine, L. (1995). *Kvinnoidrottens utveckling i Norden*. Opublicerat.

Kvinnans jämlikhet. (1964). Stockholm: Tidens förlag.

Kvinnors makt och inflytande. (1989) Delegationen för jämställdhetsforskning, Rapport nr 15.

Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid.
Skr.2016_17-10

Moberg, E. (2003). *Prima materia, texter i urval*. Stockholm: Ordfront förlag.

Olofsson, E. (1989). *Har kvinnorna en sportslig chans? Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet*. Diss., Umeå universitet.

Prop. 1987/88:105. *Om jämställdhetspolitiken inför 90-talet*.

Prop. 1993/94:147. *Delad makt, delat ansvar*.

Prop. 2005/06:155. *Makt att forma samhället och sitt eget liv – nya mål i jämställdhetspolitiken*.

Ridsport, 4 februari 2018.

Rubin, G. (1975). "The traffic in women: Notes on the 'political economy' of sex". I R. Reiter (Red.), *Toward an anthropology of women*. New York, NY: Monthly Review Press.

Seip, L., Løchen, I. & Halsaa Albrektsen, B. (1978). *Hva er makt? Søkelys på studiet av makt og Maktutredningen*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hållbar jämställdhet. (2010). Sveriges Kommuner och Landsting, Stockholm.

Sida vid sida: En rapport om jämställdhetens läge i Sverige 1985. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.

Skr. 2016/17:10. *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid*.

SOU 1987:19. Utredningen om kvinnorepresentation. *Varannan damernas*. Slutbetänkande.

SOU 1990:44. Maktutredningen. *Demokrati och makt i Sverige*. Huvudrapport.

SOU 1996:3. *Fritid i förändring*.

SOU 2005:66 *Makt att forma samhället och sitt eget liv – jämställdhetspolitiken mot nya mål*.

Statistiska centralbyrån/SCB (1984). *På tal om kvinnor och män: Lathund om jämställdhet*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

Åström, G. (1994). "Ut ur sidorummet". I *Delad makt, delat ansvar*. Magasin med anledning av propositionen om jämställdhetspolitiken. Stockholm: Socialdepartementet.

Åström, G. (1995). *Med flätorna i brevlådan: En studie av könsmaktsordningen inom idrottsrörelsen*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Åström, G. (2011). *Utvärdering av Riksidrottsförbundets jämställdhetsarbete mellan åren 2005–2010*. FoU-rapport 2011:1. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Åström, G. & Hirdman, Y. (Red.) (1992). *Kontrakt i kris: Om kvinnors plats i välfärdsstaten*. Stockholm: Carlssons.